



## Identifying Barriers to the Development of Rural Cooperatives in Urmia

Fatemeh Kazemiyeh<sup>1\*</sup>, Asma Eidi<sup>2</sup> and Sadegh Esmaili<sup>3</sup>

### Article history:

Submitted: 15 January 2022

Revised: 7 July 2022

Accepted: 27 July 2022

Available Online: 5 December 2022

### How to cite this article:

Kazemiyeh, F., Eidi, A., and Esmaili, S. 2023. Identifying Barriers to the Development of Rural Cooperatives in Urmia. Rural Development Strategies, 10(1): 21-35.

DOI: 10.22048/rdsj.2022.324707.1997

DOI: 10.22048/rdsj.2022.324707.1997

### Abstract

The formation and expansion of rural cooperative companies have been significant strategies and policies in Iran's agricultural sector and rural society over the past 50 years. Recognizing the potential role of rural cooperative companies, this research aims to identify the barriers hindering their development in Urmia city. The study adopts an applied approach with an analytical-exploratory methodology, utilizing a qualitative-quantitative approach. The statistical population consists of two groups: rural cooperative experts (15 individuals) selected through targeted sampling, and managers and board members of rural cooperative companies in Urmia city in 2021 (120 individuals) where a census method was employed. Data collection involved document analysis and fieldwork. The collected data was analyzed using exploratory factor analysis with the assistance of SPSS software. The research findings reveal that the barriers to the development of rural cooperative companies in Urmia city can be classified into seven categories: social-cultural factors, structural factors, economic factors, managerial factors, political factors, organizational-supportive factors, and service characteristics. Among these, the most significant factor identified is the cultural-social factor, explaining 11.41% of the variance changes. This factor encompasses challenges such as low professional knowledge among cooperative members, discrepancies in the levels of member participation and commitment, and a lack of a strong sense of responsibility among members. Overall, these seven factors account for approximately 62% of the total variance changes. Based on the research findings, recommendations include conducting empowerment workshops to enhance members' awareness of cooperative principles and functions, prioritizing principled and realistic planning based on cooperative needs, and addressing issues related to the banking system. Additionally, it is suggested to implement programs specifically targeting the development of rural cooperatives in Urmia city.

**Keywords:** Barriers, Delphi Technique, Rural Cooperatives, Urmia

1- Assistant Professor Dept. of Extension and Rural Development, Faculty of Agriculture, University of Tabriz, Iran

2- Ph.D. Student of Agricultural Development, Dept. of Extension and Rural Development, Faculty of Agriculture University of Tabriz, Iran

3- M.Sc of Rural Development, Dept. of Extension and Rural Development, Faculty of Agriculture University of Tabriz, Iran



Corresponding Email: [kazemiyeh@tabrizu.ac.ir](mailto:kazemiyeh@tabrizu.ac.ir)

## مقاله پژوهشی

# شناسایی موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه

فاطمه کاظمیه\*<sup>۱</sup>، اسماء عیدی<sup>۲</sup> و صادق اسمعیلی<sup>۳</sup>

تاریخ دریافت: ۲۳ مهر ۱۴۰۰

تاریخ بازنگری: ۹ آذر ۱۴۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۲ آذر ۱۴۰۱

## چکیده

تشکیل و گسترش شرکت‌های تعاونی روستایی یکی از مهم‌ترین سیاست‌ها و راهبردهای توسعه‌ی بخش کشاورزی و جامعه‌ی روستایی ایران در نیم قرن اخیر به شمار می‌رود. لذا با توجه به نقشی که شرکت‌های تعاونی روستایی در این راستا می‌توانند داشته باشند تحقیق حاضر با هدف شناسایی موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی در شهرستان ارومیه انجام گرفت. این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش‌شناسی تحلیلی-اکتشافی می‌باشد و رویکردی کیفی-کمی دارد. جامعه آماری مشتمل بر دو گروه بود. گروه اول صاحب نظران و متخصصان در امور تعاونی روستایی بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند با ۱۵ نفر انجام شد. گروه دوم مدیران و اعضای هیئت مدیره شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه در سال ۱۴۰۰ به تعداد ۱۲۰ نفر بودند که با توجه به محدود بودن جامعه آماری از روش سرشماری برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. اخذ و گردآوری داده‌ها و اطلاعات به صورت اسنادی و میدانی انجام یافت. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی و به کمک نرم‌افزار *Spss22* انجام شد. نتایج حاصل از تحقیق نشان داد که موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه در قالب هفت عامل فرهنگی-اجتماعی، ویژگی‌های ساختاری، اقتصادی، مدیریتی، سیاستی، سازمانی-حمایتی و خدماتی طبقه‌بندی شدند و عامل اول با نام فرهنگی-اجتماعی و با تبیین ۱۱/۴۱ درصد از تغییرات واریانس به عنوان مهم‌ترین عامل معرفی شد که پایین بودن دانش حرفه‌ای اعضای تعاونی، اختلافات میزان اعضا و ارکان تعاونی، پایین بودن روحیه مسئولیت‌پذیری در بین اعضای تعاونی از جمله متغیرهای واقع شده در این عامل بودند. براساس نتایج به دست آمده، مشکلاتی که در هفت عامل خلاصه شده‌اند حدود ۶۲ درصد تغییرات واریانس کل را تبیین می‌کردند. باتوجه به نتایج حاصل از پژوهش پیشنهاد می‌شود ارتقاء آگاهی اعضا از طریق برگزاری کارگاه‌های توانمندسازی در رابطه با ماهیت و کارکرد تعاونی‌ها، برنامه‌ریزی اصولی و واقع‌بینانه براساس نیازهای تعاونی و رفع مشکلات مرتبط با نظام بانکی در اولویت برنامه‌های مرتبط با توسعه تعاونی‌های روستایی در شهرستان ارومیه قرار گیرد.

**کلمات کلیدی:** شرکت‌های تعاونی روستایی، تکنیک دلفی، شهرستان ارومیه، موانع.

۱- استادیار گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز

۲- دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز

۳- کارشناس ارشد توسعه روستایی، گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز

\*-نویسنده مسئول: [kazemiyeh@tabrizu.ac.ir](mailto:kazemiyeh@tabrizu.ac.ir)

## مقدمه

تعاون به عنوان یک نهضت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در ایران از سال ۱۳۰۳ شمسی با تصویب اولین قانون تجارت زمینه‌ی قانونمند شدن را پیدا کرد. شرکت‌های تعاونی روستایی همگام با اجرای برنامه‌ی اصلاحات ارضی سال ۱۳۴۲ جهت تهیه و تدارک وام، نهاده‌های کشاورزی، کالاهای مصرفی موردنیاز و خرید و فروش محصولات کشاورزی اعضای روستایی به عنوان یک نهاد توسعه‌ای برای رفاه و ارتقاء سطح زندگی آنان به وجود آمد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز در قانون اساسی جمهوری اسلامی اصول ۴۳ و ۴۴ بخش تعاون را در کنار بخش دولتی و خصوصی به عنوان یکی از بخش‌های سه‌گانه اقتصاد کشور تعیین کرد (آرین‌نیا، ۱۳۹۲). در همین راستا دولت از دیرباز برنامه‌های گسترده‌ای را جهت تقویت این بخش بکار گرفته است چرا که با توجه به افزایش جمعیت، کاهش منابع و امکانات و نیز پیدایش نیازهای اجتماعی و اقتصادی جدید در کشور، دستیابی به معیشت پایدار و تحقق اهداف توسعه روستایی بدون توجه به مقوله‌ی تعاونی روستایی و بهبود وضعیت آن میسر نخواهد شد.

تعاونی‌های روستایی به دلیل نقش رابط خود بین تولیدکنندگان روستایی، دولت و مصرف‌کنندگان، عامل مناسبی برای رسیدن به اهداف توسعه به شمار می‌روند (بالالی و همکاران، ۱۳۹۶). اکثر صاحب نظران، نهضت تعاونی را دارای وظیفه و مأموریتی می‌دانند که مبتنی بر دو عنصر اجتماعی و اقتصادی است (نصرالهی و همکاران، ۱۳۹۴). این نهاد مردمی با ارائه تسهیلات مالی ناشی از یک کاسه کردن درآمدهای اندک روستاییان، کاهش ریسک سرمایه‌گذاری، ایجاد امکانات رفاهی، ایجاد ارزش افزوده برای محصولات، فعالیت در زمینه امور بازرگانی و بازاریابی، تهیه وسایل و امکانات موردنیاز برای

فعالیت‌های کشاورزی، ارائه و آموزش روش‌های صحیح و به روز کشاورزی و به تبع حفظ منابع آبی و خاکی، ارائه خدمات با قیمت پایین‌تر به دلیل حذف واسطه‌ها و مبارزه با فقر موجب توسعه اقتصادی در مناطق تحت پوشش می‌شوند (سبزی، ۱۳۹۴).

شرکت‌های تعاونی روستایی علاوه بر ماهیت اقتصادی‌شان، به عنوان ابزاری مناسب، مطمئن و کارآمد جهت نهادینه کردن نظام مردم سالاری و رسیدن به عدالت اجتماعی به شمار می‌روند. بطوری که مسئولین و مدیریت سازمان تعاونی روستایی نیز رسالت این سازمان را افزایش نرخ مشارکت، ارتقاء سطح دانش، بهره‌وری مطلوب از منابع روستایی، جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه و نگهداشت جمعیت و نیز برقراری توازن میان توسعه روستایی و شهر، از طریق ارائه بهتر خدمات ویژه در راستای وظایف مشخص قانونی به کشاورزان روستایی عضو تعاونی‌ها اعلام کرده‌اند (کریم، ۱۳۹۴). در ۴۰ سال گذشته ۳۲ هزار روستا و آبادی در کشور تخلیه شده‌اند. تعداد روستاهای کشور از حدود ۹۲ هزار روستا در سال ۱۳۵۵ به ۶۰ هزار روستا در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است (عیدی و کاظمیه، ۱۴۰۰). یکی از دلایل اصلی این کاهش جمعیت را می‌توان در بیکاری یافت. توسعه تعاونی‌های روستایی یکی از راه‌های کاهش بیکاری و در نتیجه جلوگیری از مهاجرت بیش از حد جمعیت روستایی است. با شکل‌گیری و توسعه تعاونی‌ها در مناطق روستایی، توانمندی‌های روستاییان بالا می‌رود و این امر موجبات کارآفرینی، فقرزدایی و تأمین معیشت پایدار، مدیریت بحران، ریسک‌پذیری، انتخاب‌های آگاهانه‌تر و کاهش آسیب‌پذیری در زندگی توسط روستاییان تحقق می‌بخشد (برقی و شایان، ۱۳۹۶). توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی از لحاظ تأمین توسعه پایدار منطقه‌ای نیز حائز اهمیت است. بطوری که دستیابی به توسعه منطقه‌ای بدون

سهم بسزایی در کاهش فقر و بهبود شرایط زندگی روستاییان کشور داشته باشد. با توجه به هدف و محدوده‌ی موضوعی تحقیق، در ادامه به مرور برخی از مطالعات انجام گرفته در حیطه‌ی مسئله‌ی مورد پژوهش پرداخته شده است.

قیطاسوندی (۱۳۹۴) در تحقیقی عملکرد تعاونی‌های بخش کشاورزی و علل موفقیت و موانع توسعه آنها را بررسی کرد. نتایج مطالعه نشان داد که در مجموع تعاونی‌های موجود در کشور نتوانسته‌اند اثرات اقتصادی، اجتماعی و آموزشی قابل انتظاری را بر جای بگذارند. از جمله این دلایل ضعف مدیریت تعاونی‌ها، عدم استفاده از نیروهای متخصص، پایین بودن تحصیلات مدیران و فقدان آموزش، بی‌توجهی به نظام تعاون در اقتصاد کشور، شفاف نبودن وظایف تعاونی می‌باشد. طراحی و تدوین دوره‌ها و کارگاه‌های آموزشی و استفاده از نیروهای متخصص و تحصیلکرده در مدیریت تعاونی‌ها از جمله پیشنهادات پژوهش بود. در تحقیقی دیگر نصرالهی و همکاران (۱۳۹۴) عوامل مؤثر بر عدم موفقیت تعاونی‌های چایکاران در استان گیلان را بررسی کرده و دریافتند که هفت عامل آموزشی، مشارکتی، حمایتی، توسعه‌ای، مدیریتی، مسئولیتی و دولتی عوامل مؤثر بر عدم موفقیت تعاونی‌های چایکاران استان گیلان را تشکیل می‌دهند. ناکافی بودن حمایت‌های دولتی، عدم ارتباط مناسب بین تولید و بازاریابی، عدم بازاریابی مناسب محصولات، سیاست‌های اعتباری نادرست، ناآشنایی اعضا با اصول تعاونی، عدم بهره‌مندی از اعتبارات و تسهیلات دولتی و بی‌توجهی به سرمایه‌گذاری بلندمدت از جمله مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر عدم موفقیت تعاونی‌های چایکاران بودند. بسترسازی در سطوح مختلف پژوهشی و علمی در رابطه با فناوری‌های ارتباطی و نوآوری مرتبط با شرکت‌های تعاونی و حمایت‌های مالی دولت از پیشنهادات پژوهش بود.

کریم (۱۳۹۴) در تحقیق خود چالش‌های شبکه‌های تعاونی روستایی ایران را مورد مطالعه قرار داد. یافته‌های وی نشان داد

توجه به توسعه روستاها و بهبود وضعیت اقتصادی، اجتماعی امکان‌پذیر نیست. برای رسیدن به این منظور توجه به دو عنصر الزامی است. اولین عنصر، مشارکت مردم در طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های توسعه است و عنصر دوم ایجاد تشکل‌هایی است که مشارکت مردم در قالب آنها معنا و مفهوم می‌یابد. بر این اساس توسعه تعاونی‌ها به عنوان یکی از تشکل‌های ساختارمند در جهت ایجاد مشارکت مردمی برای توسعه شهرهای کوچک و روستاها که مبنای توسعه منطقه‌ای است، اهمیت می‌یابد (زارعی و طریقت مهربانی، ۱۳۹۸).

با توجه به نقشی که شرکت‌های تعاونی روستایی می‌توانند در دستیابی به اهداف توسعه روستایی بر عهده داشته باشند در این راستا شناسایی چالش‌ها و موانع توسعه تعاونی‌های روستایی به عنوان یک نهاد با سابقه را می‌توان از جمله راهکارهای اصلی در فرایند توسعه روستایی دانست که قادر است بسیاری از مشکلات کشاورزان را حل نموده و در توسعه پایدار روستایی مؤثر باشد. این در حالی است که چالش‌هایی که این نهادها با آن روبرو هستند موجب عدم کارایی و محدود شدن رشد و توسعه آنها شده است و بدون شک موفقیت این نهادها در گرو شناسایی موانع و مشکلات آنهاست. از این رو هدف از انجام این پژوهش شناسایی موانع توسعه شرکت‌های تعاونی‌های روستایی در شهرستان ارومیه بود. شناسایی چالش‌ها و موانع توسعه تعاونی‌های روستایی از دو بعد ضرورت دارد. نخست آنکه طبق اصل ۴۴ قانون جمهوری اسلامی ایران به تعاونی به عنوان یکی از پایه اساسی اقتصاد کشور توجه ویژه شده، به خصوص در سال‌های اخیر تلاش‌های زیادی صورت گرفته تا لزوم توسعه این بخش و نقش محوری آن در استقرار عدالت اجتماعی به موازات رشد اقتصادی مورد توجه قرار گیرد. دوم آنکه شرکت‌های تعاونی روستایی با توجه به حجم بالای اعضای زیر پوشش، زندگی بخش عظیمی از جمعیت روستایی کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهند. از این رو، شناسایی مشکلات آنها می‌تواند

اطلاع‌رسانی، مشکلات فروش، بازاریابی، فنی، آموزشی، حمایتی، محیطی، قانونی، اجتماعی، مدیریتی و فردی ۷۷/۶۷ درصد از واریانس چالش‌های توسعه تعاونی‌ها و تشکل‌های روستایی را تبیین می‌کنند.

صاحب‌دل علی جهانی و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای به بررسی عملکرد مالی تعاونی‌های روستایی استان گیلان پس از اجرای طرح خرید و فروش متمرکز نهاده‌های کشاورزی پرداختند. نتایج مطالعات آنان نشان داد که اهرم مالی، اندازه‌ی تعاونی، تسهیلات دریافتی و زمان اجرای طرح اثر معکوس بر حقوق صاحبان سهام تعاونی‌ها دارد. آسیب‌شناسی اجرای طرح و استفاده از تجربه شرکت‌های مشاور و گروه‌های مدیریتی پیشرو از پیشنهادات پژوهش به منظور بهبود عملکرد تعاونی‌ها در تحقق طرح‌های نظیر خرید متمرکز بود.

اونال<sup>۱</sup> (۲۰۰۸) در تحقیقی با عنوان مقایسه تعاونی‌های موفق و ناموفق به این نتیجه رسید که مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر عدم موفقیت این تعاونی‌ها، نبود همبستگی میان اعضا، فقدان سرمایه‌گذاری، پایین بودن سطح سواد اعضا و مدیران تعاونی، فقدان مدیر واجد شرایط و ناکافی بودن حمایت‌های دولتی بوده است. ارائه‌ی برنامه‌های به آموزشی مدون و بلند مدت و اصولی در سطوح مختلف برای اعضا و مدیران و سرمایه‌گذاری و تأمین مالی تعاونی‌ها از جمله پیشنهادات پژوهش بود. بریسکو<sup>۲</sup> (۲۰۱۰) در تحقیقی موانع موفقیت تعاونی‌های تولیدی را شناسایی کرد. عدم توجه به آموزش اعضا، عدم میزان ارتباط درونی و عاطفی، عدم توجه به بازاریابی محصولات کشاورزی، عدم اعمال رهبری پویا توسط هیئت مدیره از یافته‌های این پژوهش بود.

که موانع سیاسی با ضریب تأثیر ۵۹۴/۰ بیشترین تأثیر و عوامل اجتماعی - فرهنگی با ضریب ۰/۹۹ کمترین سهم را در چالش‌های تعاونی‌های روستایی دارد. مرادنژادی و همکاران (۱۳۹۴) در تحقیقی به شناسایی و تحلیل مشکلات شرکت‌های تعاونی مرزنشین شهرستان ایلام پرداختند. یافته‌های آنان نشان داد که عامل‌های سیاسی و اداری، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیرساختی ۶۱/۲۶ درصد از واریانس مشکلات شرکت‌های تعاونی را تبیین می‌کنند. حمایت دولت از فروش محصولات تولید شده در مناطق مرزی و توسعه راه‌های تردد در مناطق مرزی با همکاری وزارت راه و ترابری از پیشنهادات این پژوهش بود.

هادی‌زادبازار و بوزرجمهری (۱۳۹۵) نشان دادند که مهم‌ترین عوامل مؤثر در بهبود عملکرد تعاونی‌های تولید روستایی از دیدگاه کارشناسان و مدیران عامل تعاونی‌ها، حمایت‌های مالی دولت در اجرای اقدامات زیربنایی است. و بعد از آن‌ها نحوه مدیریت و میزان انگیزه و مشارکت اعضا به ترتیب در بهبود عملکرد تعاونی‌ها مؤثر هستند. خسروی و یزدانی (۱۳۹۶) علل ناکارآمدی سیاست‌های کلی قانون اساسی در توسعه بخش تعاونی را تحلیل کرده و دریافتند که اهم بندهای این سیاست‌های کلی در حوزه تعاون یا به نحو مناسب تقنین نشده و یا به اجرا در نیامده است. در تحقیق دیگر بلالی و همکاران (۱۳۹۶) دریافتند که شناخت وظایف و اهداف تعاونی، همدلی بین اعضا و ارکان مدیریتی تعاونی روستایی، حمایت‌ها و مساعدت‌های اداره تعاون، ارتباط تعاونی روستایی با سازمان‌های مرتبط، مشارکت-پذیری بین اعضا و حمایت‌های قانونی دولت، اثر مثبتی بر عملکرد شرکت‌های تعاونی روستایی دارند. کریمیان و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی به شناسایی چالش‌های توسعه تعاونی‌ها و تشکل‌های روستایی در شهرستان بویر احمد پرداختند. یافته‌های آنان نشان داد عوامل زیرساختی، سرمایه‌ی اجتماعی، اقتصادی،

۱ - Unal

۲ - Briscoe

جنبش تعاونی‌ها مقابله با کمبود آموزش و آگاهی و افزایش میزان همکاری بین تعاونی‌ها را به منظور رفع چالش‌ها و افزایش کارایی پیشنهاد کردند.

در مطالعه‌ای دیگر نوراشیکین<sup>۶</sup> (۲۰۱۸) نشان داد که توسعه و گسترش تعاونی‌ها می‌تواند به عنوان یک ابزار مهم به بسیاری از افراد که به نوعی با چنین شرکت‌هایی در ارتباط هستند (سهامدار، کارمند و مشتری) کمک نموده و از این طریق توسعه پایدار جوامع را رقم زند. فیصلی و نیک‌نامی (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای اثرات تعاونی‌های کشاورزی را بر اشتغال پایدار مناطق روستایی مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که تعاونی‌های کشاورزی بر کارکردهای اجتماعی، آموزشی، اقتصادی و تولیدی منطقه مورد مطالعه تأثیر مثبت داشته است و حدود ۶۶ درصد از اشتغال پایدار روستایی را تبیین می‌کنند.

با توجه به مطالب ارائه شده و ادبیات موضوع لزوم توجه بیش از پیش به شرکت‌های تعاونی روستایی به عنوان پلی میان آحاد جامعه روستایی و دولت ضرورت دارد. بررسی‌ها حاکی از آن است که با وجود حضور چندین ساله‌ی شرکت‌های تعاونی در مناطق روستایی و داشتن نقش بارز در عرضه خدمات به این مناطق، هنوز توسعه این شرکت‌ها با موانع و مشکلات متعددی مواجه است که از کارایی و اثربخش‌شان کاسته است. بر این اساس، تحقیق حاضر با هدف شناسایی موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه طراحی گردید. نتایج این تحقیق راهکارهای مناسبی را در خصوص اقداماتی که باید برای رفع مشکلات تعاونی‌های روستایی صورت بگیرد در اختیار مسئولان ذیربط قرار می‌دهد که در نهایت باعث تقویت عملکرد و توانمندی‌سازی شرکت‌های تعاونی روستایی خواهد شد.

### مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر با هدف شناسایی موانع توسعه شرکت‌های

رودریگوئز و کالچ<sup>۱</sup> (۲۰۱۰) در مطالعه‌ای به شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تعاونی‌های کشاورزی کلمبیا پرداخته و دریافته‌اند که دسترسی به زمین، دسترسی به فناوری و خدمات فنی، دسترسی به بازار و قابلیت‌های مدیریتی و عمل جمعی از جمله مهم‌ترین عوامل موفقیت تعاونی‌های کشاورزی در کلمبیا می‌باشند. کیائو و جیان‌هو<sup>۲</sup> (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای به بررسی خصوصیات و چالش‌های تعاونی‌های روستایی در چین پرداختند. نتایج نظرسنجی از ۱۶ روستا در استان شانسی<sup>۳</sup> نشان داد که تعاونی‌های روستایی به تدریج به سمت تخصص، استقلال و رهبری روستایی تمایل یافته‌اند ولی از لحاظ محدوده خدمات، کیفیت و محتوا نمی‌توانند بطور مؤثر نیاز خانواده‌های کشاورزان را برآورده کنند و با مشکلات و چالش‌های بسیاری در فرایند توسعه روبرو هستند. پوجارا<sup>۴</sup> (۲۰۱۶) در مطالعه‌ای به شناسایی مشکلات تعاونی‌های تولیدی در بخش کشاورزی پرداخته است. وی فقدان مهارت‌های بازاریابی، کمبود همکاری، وضعیت اقتصادی ضعیف اعضا، دسترسی به بازارهای محلی محدود و کوچک، مدیریت ضعیف، نامناسب بودن رهبری، عدم درک متقابل، اندک بودن تعامل و همکاری بین اعضا در مشارکت در فعالیت‌ها، نداشتن برند و مارک معتبر، وجود واسطه‌ها، وابستگی به دولت مرکزی را از جمله مشکلات تعاونی‌های تولیدی در بخش کشاورزی برشمرده است.

بالداسچینو<sup>۵</sup> همکاران (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای به تحلیل موانع توسعه تعاونی‌ها در کشور مالت پرداختند. نتایج مطالعات آنان نشان داد که فقدان آموزش و آگاهی اصلی‌ترین موانع توسعه شرکت‌های تعاونی در این کشور هستند. آنها برای رشد و توسعه

۱- Rodriguez and College

۲- Qiao and Jian-hua

۳- Shanxi

۴- Pujara

۵- Baldacchino

۶- Norashikin

تعاونی روستایی شهرستان ارومیه انجام شده است که از لحاظ هدف کاربردی و از نظر روش‌شناسی تحلیلی-اکتشافی می‌باشد و رویکردی کیفی کمی دارد. جامعه آماری این پژوهش مشتمل بر دو گروه است. گروه اول را اعضای دلفی به تعداد ۱۵ نفر که شامل افرادی متخصص، صاحب‌نظر و دارای تجربه کافی در امور تعاونی روستایی بودند تشکیل دادند و از طریق روش نمونه-گیری هدفمند انتخاب شدند. گروه دوم مدیران عامل و اعضای هیئت‌مدیره شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه به تعداد ۱۲۰ نفر بودند که از طریق سرشماری انتخاب گردیدند. اخذ و گردآوری داده‌ها و اطلاعات به صورت اسنادی و میدانی انجام یافت. که در کار میدانی از دو گونه پرسشنامه استفاده شد. گونه‌ی نخست که جهت انجام دلفی برای شناسایی چالش‌ها و موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی تهیه شده بود در چهار دور تکرار شد. هر دور مشتمل بر یک سری پرسشنامه بود که براساس نتایج حاصل از مرحله پیشین شکل گرفت. در واقع نتایج هر دور بعد از تدوین در قالب پرسشنامه به شرکت کنندگان ارجاع گردید ضمن اینکه در طول تکرارهای پی‌درپی شرکت‌کننده‌ها می‌توانستند پاسخ خود را در انطباق با پاسخ همه-ی شرکت‌کنندگان ارزیابی نمایند. پرسشنامه‌ی دوم و اصلی این تحقیق که در تهیه و تدوین آن از نتایج حاصل از دلفی استفاده گردید مشتمل بر سه بخش به شرح ذیل بود؛

- در بخش اول مقدمه‌ای برای آشناسدن پاسخ دهندگان به هدف تحقیق آورده شد،
  - در بخش دوم ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان مورد پرسش قرار گرفت،
  - و در بخش سوم برای شناسایی موانع تعاونی‌های روستایی از ۲۱ سوال در قالب طیف پنج گزینه‌ای لیکرت استفاده شد.
- همانطور که ذکر شد با توجه به رویکرد پژوهش و به منظور

افزایش روایی صوری پرسشنامه اصلی با استفاده از پیشینه‌های تجربی و نظری تحقیق و نیز نتایج حاصل از مشاهدات میدانی مجموعه گویه‌هایی در مورد چالش‌ها و موانع توسعه تعاونی‌های روستایی تهیه گردید سپس به شیوه‌ی دلفی و در قالب پرسشنامه‌ی نیمه‌ساختارمند از صاحب‌نظران و متخصصین خواسته شد که در قالب مقیاس طیف لیکرت میزان موافقت خود را با هریک از گویه‌ها مشخص نموده و ضمن درج دیدگاه‌ها در صورت لزوم گویه‌های دیگری را نیز پیشنهاد نمایند. پس از اخذ نظرات متخصصان در دور اول، پرسشنامه دیگری در قالب طیف لیکرت طراحی و جهت رتبه‌بندی در اختیار پاسخ‌دهندگان قرار داده شد. در مرحله بعد پس از تحلیل نتایج دور دوم، مجدداً پرسشنامه با استفاده از نظرات پانل متخصصان اصلاح و مجدداً در اختیار پاسخگویان قرار گرفت، به همین ترتیب دور سوم دلفی نیز انجام شد. در دور چهارم نیز آخرین فرصت برای شرکت-کنندگان فراهم شد تا در نظرات خود تجدیدنظر کنند. و در نهایت گویه‌های پرسشنامه‌ی اصلی به طور دقیق مشخص و تنظیم گردید و در اختیار گروه دوم در جامعه نمونه قرار گرفت و بدین ترتیب مرحله‌ی دوم پژوهش صورت پذیرفت. در راستای برآورد پایایی پرسشنامه دوم نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن ۰/۸۵۱ بدست آمد که نشان‌دهنده پایایی قابل قبول پرسشنامه بود. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی و به کمک نرم‌افزار *Spss22* انجام شد.

## نتایج

### نتایج و بحث آمار توصیفی

#### ۱-ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای اعضای گروه دلفی

ترکیب اعضای گروه دلفی شامل شش نفر از اساتید و هیات علمی دانشگاه، شش نفر از اعضا کارگروه‌های تخصصی تعاونی-های روستایی و سه نفر هم از مدیران اداره تعاون بودند. میانگین

شناسایی موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه در اختیار متخصصان و صاحب نظران قرار گرفت.

### مرحله دوم دلفی

پس از دریافت پاسخ‌ها و بررسی دیدگاه‌های متخصصان در مرحله اول گویه‌های پیشنهادی اضافه، گویه‌های مشابه و نزدیک بهم در یکدیگر ادغام و بصورت پرسشنامه‌ای بسته، در قالب ۲۳ گویه برای اولویت‌بندی و تعیین میزان موافقت با هر گویه بصورت طیف لیکرت (کاملاً مخالفم = ۱، مخالفم = ۲، نظری ندارم = ۳، موافقم = ۴ و کاملاً موافقم = ۵) مجدداً در اختیار متخصصان و صاحب‌نظران قرار گرفت. نتایج حاصل در جدول ۲ آورده شده است. همانطوری که از نتایج پیداست، پاسخگویان با ۲۱ مورد از گویه‌های شناسایی شده موافق بودند (میانگین بالاتر از ۲/۵ از ۵). همچنین طبق یافته‌ها، پاسخگویان با گویه‌های ضعف بازرسی و کنترل و ضعف سیستم‌های اطلاع-رسانی و ارتباطات آنچنان موافق نبودند.

سنی پاسخگویان در حدود ۳۸ سال بود که کمترین آن‌ها ۳۱ و بیشترین آن‌ها ۴۵ سال داشتند. تمامی اعضا گروه دلفی دارای مدرک کارشناسی‌ارشد و بالاتر بودند.

### ۲- ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای مدیر عامل و اعضای هیئت مدیره شرکت‌های تعاونی روستایی

نتایج پژوهش نشان داد که ۱۱۷ نفر از پاسخگویان مرد و سه نفر زن بودند. میانگین سنی پاسخگویان ۴۳/۴۵ سال بود. که کمترین آن‌ها ۲۳ و بیشترین آن‌ها ۶۲ سال داشتند. نتایج نشان می‌دهد که حدود ۲۶/۸ درصد پاسخگویان دارای مدرک دیپلم، ۲۹/۸ درصد دارای مدرک کاردانی، ۲۸ درصد دارای مدرک کارشناسی و حدود ۱۵/۴ درصد آن‌ها دارای مدرک کارشناسی‌ارشد و بالاتر بودند.

### نتایج و بحث آمار استنباطی

#### ۱) نتایج روش دلفی

#### مرحله اول دلفی

در مرحله اول، پرسشنامه‌ای نیمه ساختارمند در رابطه با

جدول ۱. فهرست موانع توسعه تعاونی‌های روستایی در مرحله اول دلفی

ردیف	گویه
۱	کاهش تدریجی وظایف تعاونی‌ها و دوری از وظایف تعریف شده در اساسنامه
۲	بالا بودن کارمزد تسهیلات بانکی و اخذ آن
۳	فقدان مدیریت شایسته و توانمند تعاونی‌ها یا ارگان ناظر
۴	رضایت‌بخش نبودن فعالیت‌های آموزشی و ترویجی
۵	کمبود سرمایه و توان مالی شرکت‌های تعاونی
۶	نبود رابطه‌ی مشارکت واقعی میان دولت و تعاونی‌ها
۷	بالا بودن میانگین سنی اعضا
۸	دخالت دولت و وجود سیستم مدیریتی از بالا به پایین
۹	کم بودن شناخت مسئولان از نیازهای واقعی تعاونی‌ها
۱۰	عدم هماهنگی دستگاه‌های اجرایی و مراکز دولتی با تعاونی‌ها
۱۱	تجهیز نبودن تعاونی‌های روستایی به استانداردهای روز
۱۲	عدم ایفای نقش در بازاریابی و فروش محصولات اعضا
۱۳	روزمرگی و فقدان برنامه‌ریزی در تعاونی
۱۴	نبود مشارکت آگاهانه و فعال اعضا در تصمیم‌گیری‌های تعاونی
۱۵	مشخص نبودن سیاست‌های حمایتی و نظارتی دولت در قبال تعاونی‌ها
۱۶	پایین بودن روحیه مسئولیت‌پذیری در بین اعضای تعاونی



اختلافات میان اعضا و ارکان تعاونی	۱۷
پایین بودن دانش حرفه‌ای اعضای تعاونی	۱۸

**جدول ۲.** ترتیب اهمیت موانع استخراج شده در مقوله شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه براساس ضریب تغییرات در مرحله دوم دلفی

ردیف	گویه	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات
۱	کاهش تدریجی وظایف تعاونی‌ها و دوری از وظایف تعریف‌شده در اساسنامه	۴/۶۰	۰/۵	۰/۱۰۹
۲	بالا بودن کارمزد تسهیلات بانکی و اخذ آن	۳/۸۶	۰/۶۳	۰/۱۶۳
۳	فقدان مدیریت شایسته و توانمند تعاونی‌ها یا ارگان ناظر	۴/۰۶	۰/۷	۰/۱۷۲
۴	رضایت‌بخش نبودن فعالیت‌های آموزشی و ترویجی	۴/۱۳	۰/۷۴	۰/۱۷۹
۵	کمبود سرمایه و توان مالی شرکت‌های تعاونی	۳/۸۶	۰/۷۴	۰/۱۹۲
۶	نبود رابطه‌ی مشارکت واقعی میان دولت و تعاونی‌ها	۴/۲	۰/۸۶	۰/۲۰۵
۷	ضعف سیستم‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطات	۲/۴۶	۰/۵۱	۰/۲۰۷
۸	بالا بودن میانگین سنی اعضا	۳/۸۶	۰/۸۳	۰/۲۱۵
۹	دخالل دولت و وجود سیستم مدیریتی از بالا به پایین	۳/۴	۰/۸۲	۰/۲۴۱
۱۰	کم بودن شناخت مسئولان از نیازهای واقعی تعاونی‌ها	۳/۸	۰/۹۴	۰/۲۴۷
۱۱	عدم هماهنگی دستگاه‌های اجرایی و مراکز دولتی با تعاونی‌ها	۳/۷۳	۰/۹۶	۰/۲۵۷
۱۲	کم‌سوادی و بی‌سوادی اعضا	۳/۸	۱/۰۱	۰/۲۶۶
۱۳	تجهیز نبودن تعاونی‌های روستایی به استانداردهای روز	۳/۵۳	۰/۹۹	۰/۲۸۰
۱۴	عدم ایفای نقش در بازاریابی و فروش محصولات اعضا	۳/۶۶	۱/۰۴	۰/۲۸۴
۱۵	روزمرگی و فقدان برنامه‌ریزی در تعاونی	۳/۸	۱/۰۸	۰/۲۸۴
۱۶	نبود مشارکت آگاهانه و فعال اعضا در تصمیم‌گیری‌های تعاونی	۳/۷۳	۱/۰۹	۰/۲۹۲
۱۷	مشخص نبودن سیاست‌های حمایتی و نظارتی دولت در قبال تعاونی‌ها	۳/۵۳	۱/۰۶	۰/۳
۱۸	ضعف بازرسی و کنترل	۲	۰/۷۵	۰/۳۷۵
۱۹	نداشتن آگاهی و شناخت اعضا از اهداف و قوانین تعاونی	۳/۱۳	۱/۱۸	۰/۳۷۷
۲۰	پایین بودن روحیه مسئولیت‌پذیری در بین اعضای تعاونی	۳/۲۶	۱/۲۷	۰/۳۹۰
۲۱	عدم جلب اعتماد کافی اعضا	۳/۲۶	۱/۲۷	۰/۳۹۰
۲۲	اختلافات میان اعضا و ارکان تعاونی	۳/۰۶	۱/۲۷	۰/۴۱۵
۲۳	پایین بودن دانش حرفه‌ای اعضای تعاونی	۳	۱/۲۵	۰/۴۱۷

#### مرحله سوم دلفی

فراهم شد تا نظرات خود را تغییر دهند. به دلیل تشابه بسیار بالای گویه‌ها با مرحله سوم و توافق کامل با مرحله قبل از تکرار مجدد جدول خودداری شد. با توجه به نتایج به دست آمده از مرحله چهارم می‌توان گفت که در خصوص موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی در شهرستان ارومیه توافق نظر حاصل شده است و به عبارت دیگر اجماع کلی در این زمینه بدست آمده است.

در مرحله سوم، گویه‌های نهایی شده از مرحله دوم مجدداً در اختیار متخصصان قرار گرفت. هدف پرسشنامه سوم رسیدن به اجماع بود. نتایج حاصل از این مرحله در جدول ۳ آمده است. همان‌طور که از نتایج مشخص است، میزان موافقت با گویه‌ها بیش از میزان مخالفت با آنهاست. بنابراین می‌توان گفت در مورد ۲۱ گویه توافق نسبی وجود دارد.

#### مرحله چهارم دلفی

(۱) تحلیل عاملی موانع شرکت‌های تعاونی روستایی در تحلیل انجام شده، مقدار KMO برای مجموعه چالش‌ها و موانع تعاونی‌های روستایی ۰/۸۷۹ بدست آمد که بیانگر مناسب

مرحله چهارم نیز برای رسیدن به اجماع در مورد گویه‌های استخراج شده بود. در این مرحله آخرین فرصت برای متخصصان

بودن همبستگی متغیرهای وارد شده برای تحلیل عاملی می باشد. زیرا دامنه KMO بین صفر تا یک بوده و هر چه قدر این میزان به یک نزدیک تر باشد به همان میزان روایی نمونه بالاتر است. همچنین نتیجه آزمون بارتلت با مقدار  $1838/315$  بدست آمد که در سطح یک درصد معنی دار بود. بنابراین می توان نتیجه گرفت که تفکیک عامل‌ها به درستی انجام شده و متغیرهای هر عامل همبستگی ریشه‌ای بالایی با یکدیگر دارند. جدول ۴، تعداد عوامل استخراج شده، مقدار ویژه هر یک از آن‌ها، درصد مقدار ویژه و درصد کل را نشان می دهد. قابل ذکر است که برای تعیین تعداد عامل‌ها در این تحلیل از ملاک کیسر و درصد واریانس استفاده شده است. براساس این ملاک، عامل‌هایی که مقدار ویژه آن‌ها بزرگتر از یک است انتخاب می شود. در این مرحله با توجه به ملاک‌های مذکور هفت عامل استخراج شد. از آنجایی

که در تحقیقات علوم اجتماعی و انسانی تبیین ۶۰ درصد از واریانس کل توسط عامل‌ها جهت تصمیم‌گیری کفایت می کند هفت عامل مذکور حدود ۶۲ درصد تغییرات واریانس کل را تبیین کردند.

با توجه به نتایج جدول ۵، متغیرهای پایین بودن دانش حرفه- ای اعضاء تعاونی، پایین بودن روحیه مسئولیت‌پذیری در بین اعضاء تعاونی، اختلافات میان اعضاء و ارکان تعاونی، نداشتن آگاهی و شناخت کافی اعضاء از اهداف و قوانین تعاونی و عدم جلب اعتماد کافی اعضاء دارای بار عاملی بزرگتر از ۰/۵ بودند و در مجموع با تبیین ۱۱/۴۱ درصد از تغییرات واریانس کل در عامل اول بارگذاری شدند. با توجه به ماهیت متغیرهای موجود این عامل فرهنگی- اجتماعی نامگذاری شد.

**جدول ۳.** سطح توافق متخصصان با موانع استخراج شده در مقوله شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه در مرحله سوم دلفی

ردیف	گویه	درصد موافقت	درصد مخالفت
۱	کاهش تدریجی وظایف تعاونی‌ها و دوری از وظایف تعریف شده در اساسنامه	۸۹	۱۱
۲	بالا بودن کارمزد تسهیلات بانکی و اخذ آن	۸۸	۱۲
۳	فقدان مدیریت شایسته و توانمند تعاونی‌ها یا ارکان ناظر	۸۵	۱۵
۴	رضایت‌بخش نبودن فعالیت‌های آموزشی و ترویجی	۸۴	۱۶
۵	کمبود سرمایه و توان مالی شرکت‌های تعاونی	۸۴	۱۶
۶	نبود رابطه‌ی مشارکت واقعی میان دولت و تعاونی‌ها	۸۱	۱۹
۷	بالا بودن میانگین سنی اعضاء	۷۸	۲۲
۸	دخالت دولت و وجود سیستم مدیریتی از بالا به پایین	۷۵	۲۵
۹	کمبود شناخت مسئولان از نیازهای واقعی تعاونی‌ها	۷۴	۲۶
۱۰	عدم هماهنگی دستگاه‌های اجرایی و مراکز دولتی با تعاونی‌ها	۷۴	۲۶
۱۱	کم‌سوادی و بی‌سوادی اعضاء	۷۲	۲۸
۱۲	تجهیز نبودن تعاونی‌های روستایی به استانداردهای روز	۷۰	۳۰
۱۳	عدم ایفای نقش در بازاریابی و فروش محصولات اعضاء	۶۸	۳۲
۱۴	روزمرگی و فقدان برنامه‌ریزی در تعاونی	۶۸	۳۲
۱۵	نبود مشارکت آگاهانه و فعال اعضاء در تصمیم‌گیری‌های تعاونی	۶۶	۳۴
۱۶	مشخص نبودن سیاست‌های حمایتی و نظارتی دولت در قبال تعاونی‌ها	۶۵	۳۵
۱۷	نداشتن آگاهی و شناخت اعضاء از اهداف و قوانین تعاونی	۶۵	۳۵
۱۸	پایین بودن روحیه مسئولیت‌پذیری در بین اعضاء تعاونی	۶۳	۳۷
۱۹	عدم جلب اعتماد کافی اعضاء	۶۲	۳۸
۲۰	اختلافات میان اعضاء و ارکان تعاونی	۶۱	۳۹
۲۱	پایین بودن دانش حرفه‌ای اعضاء تعاونی	۶۰	۴۰

جدول ۴. عامل‌های استخراج شده در خصوص چالش‌ها و موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی

شماره عامل	عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصدی از کل عامل‌ها
۱	عامل اول	۲/۷۴۰	۱۱/۴۱۷	۱۸/۴۰۵
۲	عامل دوم	۲/۷۱۸	۱۱/۳۲۵	۱۸/۲۵۷
۳	عامل سوم	۲/۴۱۴	۱۰/۰۶۰	۱۶/۲۱۸
۴	عامل چهارم	۲/۰۰۵	۸/۳۵۴	۱۳/۴۶۷
۵	عامل پنجم	۱/۹۷۶	۸/۲۳۵	۱۲/۲۷۶
۶	عامل ششم	۱/۶۰۶	۶/۶۹۰	۱۰/۷۸۵
۷	عامل هفتم	۱/۴۲۷	۵/۹۴۸	۹/۵۸۹
جمع کل			۶۲/۰۲۹	۱۰۰

متغیرهای نبود مشارکت آگاهانه و فعال اعضاء در تصمیم‌گیری‌های تعاونی، کم‌سوادی و بی‌سوادی اعضاء، بالا بودن میانگین سنی اعضاء و تجهیز نبودن تعاونی‌های روستایی به استانداردهای روز دارای بار عاملی بزرگتر از ۰/۵ بودند و در مجموع با تبیین ۱۱/۳۲ درصد از تغییرات واریانس کل در عامل دوم بارگذاری شدند. با توجه به متغیرهای موجود این عامل ویژگی‌های ساختاری نام گرفت. دو گویه بالا بودن کارمزد تسهیلات بانکی و اخذ آن، کمبود سرمایه و توان مالی شرکت-های تعاونی دارای بار عاملی بزرگتر از ۰/۵ بودند که این عامل اقتصادی نامگذاری شد. عامل سوم حدود ۱۰/۰۶ درصد از تغییرات واریانس کل را تبیین می‌کند.

عامل چهارم، که سه متغیر دارد، حدود ۸/۳۵ درصد از واریانس تحلیل‌عاملی را به خود اختصاص داد و با توجه به متغیرهای واقع شده در آن، این عامل مدیریتی نامگذاری شد. متغیرهایی مانند فقدان مدیریت شایسته و توانمند در تعاونی‌ها یا ارگان ناظر، کم بودن شناخت مسئولان از نیازهای واقعی تعاونی‌ها و فقدان برنامه‌ریزی در تعاونی در این گروه قرار دارند. عامل پنجم متشکل از سه متغیر، حدود ۸/۲۳ درصد از تغییرات واریانس کل را تبیین می‌کند. این عامل با توجه به ماهیت متغیرهایش، سیاستی نامگذاری شد. متغیرهایی مانند کاهش

تدریجی وظایف تعاونی‌ها و دوری از وظایف تعریف‌شده در اساسنامه، نبود رابطه‌ی مشارکت واقعی میان دولت و تعاونی‌ها و دخالت دولت و وجود سیستم مدیریتی از بالا به پایین در این عامل قرار دارند. در عامل ششم نیز دو متغیر عدم هماهنگی دستگاه‌های اجرایی و مراکز دولتی با تعاونی‌ها و مشخص نبودن سیاست‌های حمایتی نظارتی دولت در قبال تعاونی‌ها دارای بار عاملی بزرگتر از ۰/۵ بودند. این عامل سازمانی و حمایتی نامگذاری شد. عامل ششم حدود ۶/۶۹ درصد از تغییرات واریانس کل را تبیین می‌کند. عامل هفتم و آخرین عامل با تبیین حدود ۵/۹۴ درصد از تغییرات واریانس کل از دو متغیر تشکیل شده است. با توجه به وجود متغیرهایی مانند عدم ایفای نقش در بازاریابی و فروش محصولات اعضاء و رضایت‌بخش نبودن فعالیت‌های آموزشی و ترویجی این عامل خدماتی نامگذاری شد.

### نتیجه‌گیری و پیشنهادات

هدف پژوهش حاضر شناسایی موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی در شهرستان ارومیه بود. براساس نتایج حاصل از تحلیل‌عاملی، موانع توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه در قالب هفت عامل فرهنگی-اجتماعی،

مسئولیت‌پذیری در بین اعضای تعاونی به ترتیب در این عامل اهمیت بیشتری داشتند از این رو نیاز است کارشناسان تعاون روستایی جلسات و کارگاه‌های توانمندسازی در رابطه با ماهیت اهداف، کارکردها و ویژگی‌های تعاونی و مزایای آن برگزار کنند تا از این طریق آگاهی اعضای را ارتقا دهند. مرادنژادی و همکاران (۱۳۹۴) و نصرالهی و همکاران (۱۳۹۴) نیز در مطالعات خود ارتقاء آگاهی اعضای از اصول و اهداف تعاونی را از عوامل موفقیت این شرکت‌ها ذکر کردند.

ویژگی‌های ساختاری، اقتصادی، مدیریتی، سیاستی، سازمانی- حمایتی و خدماتی شناسایی شدند که ۶۲ درصد از واریانس را تبیین کردند. هریک از عوامل بایستی در رفع موانع توسعه تعاونی‌های در شهرستان ارومیه برحسب اهمیت مورد توجه واقع شود. مطابق با نتایج تحلیل عاملی، عامل فرهنگی- اجتماعی با تبیین ۱۱/۴۱ درصد از تغییرات واریانس به عنوان مهم‌ترین چالش توسعه تعاونی‌های روستایی در منطقه مورد مطالعه بود و گویه‌های پایین بودن دانش حرفه‌ای اعضای تعاونی و روحیه

جدول ۵. متغیرهای مربوط به هر یک از عامل‌ها و ضرایب به دست آمده از ماتریس دوران یافته به روش واریماکس

نام عامل	گویه‌ها	بار عاملی
فرهنگی- اجتماعی	پایین بودن دانش حرفه‌ای اعضای تعاونی	۰/۷۵۳
	پایین بودن روحیه مسئولیت‌پذیری در بین اعضای تعاونی	۰/۶۸۳
	اختلافات میان اعضای و ارکان تعاونی	۰/۶۸۰
	نداشتن آگاهی و شناخت اعضای از اهداف و قوانین تعاونی	۰/۶۰۰
ویژگی‌های ساختاری	عدم جلب اعتماد کافی اعضای	۰/۵۱۵
	نبود مشارکت آگاهانه و فعال اعضای در تصمیم‌گیری‌های تعاونی	۰/۷۴۶
	بالا بودن میانگین سنی اعضای	۰/۷۰۰
	کم‌سواد و بی‌سواد اعضای	۰/۶۸۷
اقتصادی	تجهیز نبودن تعاونی‌های روستایی به استانداردهای روز	۰/۵۹۴
	بالا بودن کارمزد تسهیلات بانکی و اخذ آن	۰/۸۲۳
	کمبود سرمایه و توان مالی شرکت‌های تعاونی	۰/۷۴۳
	فقدان مدیریت شایسته و توانمند تعاونی‌ها یا ارگان ناظر	۰/۶۸۰
مدیریتی	کم‌بودن شناخت مسئولان از نیازهای واقعی تعاونی‌ها	۰/۶۰۱
	روزمرگی و فقدان برنامه‌ریزی در تعاونی	۰/۵۵۸
	کاهش تدریجی وظایف تعاونی‌ها و دوری از وظایف تعریف شده در اساسنامه	۰/۷۲۷
سیاستی	نبود رابطه‌ی مشارکت واقعی میان دولت و تعاونی‌ها	۰/۵۶۹
	دخالت دولت و وجود سیستم مدیریتی از بالا به پایین	۰/۵۶۲
	عدم هماهنگی دستگاه‌های اجرایی و مراکز دولتی با تعاونی‌ها	۰/۷۷۰
سازمانی- حمایتی	مشخص نبودن سیاست‌های حمایتی و نظارتی دولت در قبال تعاونی‌ها	۰/۵۹۳
	عدم ایفای نقش در بازاریابی و فروش محصولات اعضای	۰/۷۶۴
	رضایت‌بخش نبودن فعالیت‌های آموزشی و ترویجی	۰/۶۹۸

اعضا و هیأت مدیره تعاونی، برنامه دقیق، جامع، اصولی و واقع- بینانه براساس نیازهای تعاونی در قالب برنامه کوتاه مدت و بلند مدت تدوین گردد تا از این طریق فعالیت‌های تعاونی نظامند شود و مشارکت اعضای افزایش یافته و اعتماد آنها نسبت به

دومین چالش توسعه تعاونی‌های روستایی در منطقه مورد پژوهش ویژگی‌های ساختاری بود که برای رفع آن پیشنهاد می- شود در گام اول از نیروهای جوان و تحصیلکرده در کنار اعضای با تجربه استفاده شود و در گام دوم با برگزاری جلسات عمومی

هماهنگی دستگاه‌های اجرایی و مراکز دولتی با تعاونی‌ها پیشنهاد می‌شود شرح وظایف سازمان‌ها در قبال شرکت‌های تعاونی کاملاً نظام‌مند و مشخص شود و بر فعالیت آنها در جهت خدمات‌رسانی به شرکت‌های تعاونی نظارت و کنترل بیشتری صورت پذیرد. مشخص نبودن سیاست‌های حمایتی و نظارتی دولت در قبال تعاونی‌ها از دیگر مشکلات این شرکت‌ها محسوب می‌شود در این راستا توصیه می‌گردد سیاست‌ها و ابلاغیه‌های دولتی در بخش تعاون تثبیت و کمتر دچار تغییر و تحول در طول زمان شود و مناسبات دولت با شرکت‌های تعاونی‌ها بایستی به گونه‌ای تنظیم گردد که ضمن ایفای وظایف هدایتی، حمایتی و نظارتی موجبات وابستگی و شائبه‌ی دولتی-بودن یا شدن آنها را ایجاد و تقویت نکند. اهمیت عامل سازمانی- حمایتی در پژوهش شکرزی زاده سعادت آباد (۱۳۹۰) نیز اثبات شده است.

عدم ایفای نقش در بازاریابی و فروش محصولات اعضاء از دیگر مشکلات شرکت‌های تعاونی روستایی بود. از آنجایی که برای انجام هر فعالیتی به ویژه بازاریابی به اطلاعاتی درباره بازارها و آموزش نیاز است لذا در مرحله اول تدارک آموزش‌های لازم و اطلاعات کافی به تعاونی‌های روستایی برای انجام بازاریابی موفق ضرورت دارد. در مرحله دوم باید ایجاد امکانات زیرساختی مناسب مانند انبار، سردخانه و... مدنظر قرار گرفته و تمهیدات لازم جهت رفع این کمبود اتخاذ گردد. اداره تعاون می‌تواند در هر دو مرحله با حمایت‌های آموزشی و مالی شرکت‌های تعاونی را در دستیابی به این هدف یاری رساند. اهمیت این عامل در مطالعات فیروز آبادی و حسینی (۱۳۹۰)، مرادنژادی و همکاران (۱۳۹۴) و هادی‌زاده بزاز و بوزرجمهری (۱۳۹۵) نیز تایید شده است.

هیأت مدیره و خود تعاونی ارتقا یابد. اهمیت این عامل در مطالعات حیدری ساریان (۱۳۹۱)، عطائی و ایزدی (۱۳۹۴)، بلالی و همکاران (۱۳۹۶) و کریمیان و همکاران (۱۳۹۷) نیز تایید شده است.

طبق نتایج عامل اقتصادی در رده سوم موانع توسعه تعاونی-های روستایی قرار گرفته است، که نشانگر کمبود منابع مالی و سخت‌گیری بیش از اندازه در پرداخت اعتبارات و تسهیلات بانکی به شرکت‌های تعاونی است. توصیه می‌شود به رفع موانع مرتبط با نظام بانکی از جمله پایین آوردن کارمزد تسهیلات بانکی برای تأسیس تعاونی، کوتاه نمودن فرایند پرداخت وام، همکاری بانک در زمینه قسط‌بندی متناسب اقساط بانکی و اعطای تسهیلات به میزان نیاز واقعی توجه ویژه‌ای شود تا با دسترسی آسان‌تر به اعتبارات و تسهیلات بانکی زمینه گسترش تعاونی‌ها و در نتیجه پیشرفت و موفقیت بیشتر آنها حاصل گردد. قیطاسوندی (۱۳۹۴)، نصرالهی و همکاران (۱۳۹۴) و فیروز آبادی و حسینی (۱۳۹۰) نیز در مطالعات خود بر رفع موانع مالی شرکت‌های تعاونی تاکید کردند.

نبود مدیر کاردان و با تجربه در شرکت‌های تعاونی روستایی علت بسیاری از مشکلات از جمله اختلافات میزان اعضاء، قرار نگرفتن اعضاء در جایگاه مناسب و عدم مسئولیت‌پذیری آنها و ... است. لذا مدیران تعاونی‌ها از میان افراد توانمند، تحصیلکرده، متخصص و دارای مهارت مدیریتی انتخاب شود. ضمن اینکه برگزاری کلاس‌های آموزشی و ارتقای آگاهی و دانش مدیران و ارکان شرکت‌های تعاونی روستایی تأثیر مثبتی بر افزایش توانمندی‌های مدیریتی خواهد داشت. اهمیت عامل مدیریتی در پژوهش قیطاسوندی (۱۳۹۴) و کریم (۱۳۹۴) نیز تایید شده است.

در زمینه عامل ششم و نظر به نقش عوامل سازمانی و عدم

## منابع

- آرین‌نیا، ب. ۱۳۹۲. سنجش کیفیت خدمات شرکت‌های تعاونی روستایی شهرستان ارومیه و عوامل مؤثر بر آن. *پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه ترویج و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه تبریز.*
- برقی، ح. و شایان، م. ۱۳۹۶. تحلیل عملکرد شرکت‌های تعاونی کشاورزی بر پایداری اشتغال روستایی (نمونه موردی شهرستان کاشان)، علوم جغرافیایی، ۲۷: ۱-۲۰.
- بلالی، ح. موحدی، ر. و نظری کمرودی، ج. ۱۳۹۶. ارزیابی عوامل اثرگذار در بهبود عملکرد شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در شهرستان سوادکوه، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، (۸) ۴: ۵۷۹-۵۹۰.
- حیدری ساربان، و. ۱۳۹۱. بررسی عوامل مؤثر بر تشکیل تعاونی‌های تولیدی در مناطق روستایی (مطالعه‌ی موردی: استان اردبیل)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۸۰: ۱۳۰-۱۱۸.
- خسروی، ح. و یزدانی، م. ۱۳۹۶. علل ناکارآمدی سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی در توسعه بخش تعاونی طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴، فصلنامه تعاون و کشاورزی، (۶) ۲۳: ۲۱۰-۱۷۲.
- زارعی، ق. و طریقت مهربانی، ح. ۱۳۹۸. شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه شرکت‌های تعاونی روستایی با استفاده از رویکرد ترکیبی در شهرستان سراب، پژوهش‌های روستایی، (۱) ۱۱: ۱۵۸-۱۶۸.
- سبزی، ا. ۱۳۹۴. نقش تعاونی‌های روستایی در توسعه اقتصادی روستایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تهران.
- صاحب‌دل علی جهانی، ع. کاوسی کلاشمی، م. و محفوظی، غ. ۱۳۹۹. بررسی عملکرد مالی شبکه تعاونی‌های روستایی استان گیلان پس از اجرای طرح خرید و فروش متمرکز نهاده‌های کشاورزی، تعاون و کشاورزی، ۹ (۳۵): ۲۲-۵۱.
- عطائی، پ. و ایزدی، ن. ۱۳۹۴. سازه‌های تأثیرگذار بر زیان‌دهی تعاونی‌های روستایی (مورد مطالعه: تعاونی روستایی امیرکبیر در استان فارس). علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، (۱) ۱۱: ۱۸۱-۱۹۶.
- عیدی، ا. و کازمیه، ف. ۱۴۰۰. تحلیل وضعیت بحران آب در کشور و نقش آن در ناپایداری مناطق روستایی، ششمین همایش بین‌المللی دانش فناوری و علوم کشاورزی منابع طبیعی و محیط‌زیست ایران، تهران.
- فیروزآبادی، س.ا. و حسینی، س.ر. ۱۳۹۰. بررسی موانع و مشکلات تعاونی‌های روستایی در بازاریابی محصولات کشاورزی (مورد مطالعه: شرکت تعاونی روستایی روستای کوشک هزار بیضا، فصلنامه توسعه روستایی، (۳) ۳: ۲۲-۳۸.
- قیطاسوندی، م. ۱۳۹۴. ارزیابی عملکرد تعاونی‌های بخش کشاورزی و بررسی علل موفقیت و موانع توسعه آنها، کنفرانس بین‌المللی توسعه با محوریت کشاورزی، محیط-زیست و گردشگری، تبریز.
- کریم، م.ح. ۱۳۹۴. چالش‌های شبکه‌های تعاونی روستایی ایران. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، (۳) ۴: ۱۷۴-۱۹۶.
- کریمیان، ر.ا. غلامی کالوس، ع. و کرمی، آ. ۱۳۹۷. چالش‌های توسعه تعاونی‌ها و تشکل‌های روستایی شهرستان بویراحمد. فصلنامه تعاون و کشاورزی، (۱۴) ۷: ۶۲-۸۵.
- مردانژادی، ه. فریادرس، ز. و احدی، م. ۱۳۹۴. شناسایی و تحلیل مشکلات شرکت‌های تعاونی مرزنشین شهرستان ایلام. فصلنامه تعاون و کشاورزی، (۴) ۱۶: ۱۷۶-۱۵۲.
- نصرالهی، م. اللهیاری، م. و صداقت حور، ش. ۱۳۹۴. عوامل

- 14(1), 226-248. Nyoro, J. K., & Komo, I. 2005. An analysis of success, failure and demand factors of agricultural cooperatives in Kenya. Policy Brief paper, Strategies and analysis for growth and access.
- Pujara, M. 2016. Problems and Issues facing Farmers groups and cooperatives in Agricultural marketing. Retrieved from <https://www.linkedin.com/pulse/agriculture-marketing-mandeepujara> .
- Qiao, L., & Jian-hua, W. 2013. Characteristics & challenges that rural specialized cooperatives providing services to farmer household. Journal of Peking University (Philosophy & Social Sciences). Retrieved from [http://en.cnki.com.cn/article\\_en/CJFDTotal-BUS1201303040.htm](http://en.cnki.com.cn/article_en/CJFDTotal-BUS1201303040.htm)
- Rodriguez, J. & College, A. 2010. Smallholders' agricultural cooperatives and rural development in Colombia. Becario Colfuturo. Pp 1-62.
- Unal, V. 2008. A Comparative study of success and failure of fishery cooperatives in the Agen, Turkey. Journal Compilation 2008 Blackwell Verlag.
- World Bank. 1995. Cooperatives face the future, Rural Development.
- مؤثر بر عدم موفقیت تعاونی‌های چایکاران در استان گیلان، فصلنامه تعاون و کشاورزی، (۴) ۱۴: ۱۱۲-۱۲۵.
- هادی‌زاده بزاز، م. و بوزرجمهری، خ. ۱۳۹۵. بررسی نقش تعاونی‌های تولید روستایی در افزایش توانمندی فنی و اقتصادی کشاورزان مناطق روستایی شهرستان نیشابور. *راهبردهای توسعه روستایی*، ۴: ۴۳۵-۴۴۶.
- Baldacchino, P.J. Elena, M.G. Simon, G. 2018. Analysing the Barriers to the Development of Maltese Cooperatives, in Simon Grima, Pierpaolo Marano (ed.) Governance and Regulations' Contemporary Issues Contemporary Studies in Economic and Financial Analysis, (99) Emerald Publishing Limited, 55 – 92.
- Briscoe, T. 2010. "Making Worker Cooperatives Effective in South Pacific" in the Journal of Pacific Countries, FAO Regional Office for Asia and the Pacific, Bangkok, pp. 243-248
- Feisali, M. and Niknami, M. 2021. Agricultural Cooperatives: Evidence from Iran's desert area, Journal of the Saudi Society of Agricultural Sciences, Volume 20, Issue 7:425- 432.
- Norashikin, H.I. 2018. Designing indicators for cooperative sustainability: The Malaysian perspective, Social Responsibility Journal,